

DOI: 10.7596/taksad.v7i5.1607

Citation: Miralay, F. (2018). Türk Halk Kültüründe El Sanatlarının Önemi: Kıbrıs Örneği. Journal of History Culture and Art Research, 7(5), 495-509. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i5.1607>

Türk Halk Kültüründe El Sanatlarının Önemi: Kıbrıs Örneği

The Importance of Handicrafts in Turkish Folk Culture: The Case of Cyprus

Fatma Miralay¹

Abstract

Handicrafts are one of the essential elements of Cypriot Turkish folk culture. The cultural diversity of Cyprus Island due to the fact that it was home to various cultures in different times reflected to the handicrafts as well. Handicrafts in Cyprus have mostly taken place for usage and commercial purposes in historical process; however, in modern times they are used as decorative objects. Handicrafts carry local features in the maintaining of traditions of Cypriot Turkish people and the sustainability of the values of Turkish culture. Rich in usage, make and material, Cypriot Turkish handicrafts can be generally examined under the titles of embroidery and wood engraving. Examples of embroidery or cotton weaving include Lefkara work, Lapta work, Koza work and needle lace. Dowry chest and geotextile are the most well-known examples of Cypriot Turkish wood engraving. All of the foregoing are important cultural elements of Cypriot Turkish identity. This paper examines the characteristic features of handicrafts belonging to Cypriot Turkish folk culture in technical and material terms; it also aims at revealing its place and importance in Cypriot Turkish social and cultural life.

Keywords: Handicrafts, Cyprus, Folk culture, Sesta, Lefkara, Lapta work, Embroidery.

¹ Yakın Doğu Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Yakın Doğu Bulvarı, PK: 99138 Lefkoşa, KKTC. E-mail: fatma.miralay@neu.edu.tr

Öz

El sanatları Kıbrıs Türk halk kültürünün önemli unsurların bir tanesidir. Kıbrıs Adasının farklı dönemlerde çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış olmasından kaynaklanan kültür çeşitliliği el sanatlarına da yansımıştır. Kıbrıs'ta el sanatları, tarihsel süreçte büyük ölçüde kullanım ve ticari amaçlı yer alırken, modern zamanlarda dekoratif obje olarak kullanılmıştır. Kıbrıs Türk halkının geleneklerinin sürdürülmesi ve Türk kültürü değerlerinin yaşatılmasında, el sanatları yöresel özellikler taşımaktadır. Kullanım, yapım ve malzeme açısından zengin olan Kıbrıs Türk el sanatları, genel olarak Nakış ve Ahşap Oymacılık başlıkları altında incelenebilir. Lefkara İşi, Lapta işi, Koza işi ve İğne Danteli nakış veya pamuklu dokuma türlerine örnek gösterilebilir. Çeyiz sandığı ve sesta işçilikleri (bitkisel örücülük) Kıbrıs Türk ahşap oymacılığının en iyi bilinen örnekleridirler. Tüm bunlar Kıbrıs Türk kimliğinin önemli kültürel unsurlarıdır. Bu araştırma, Kıbrıs Türk halk kültürüne ait el sanatlarının teknik ve malzeme açısından karakteristik özelliklerinin incelenmesini ayrıca, Kıbrıs Türk sosyal ve kültürel yaşamındaki yeri ve önemini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: El sanatları, Kıbrıs, Halk kültürü, Sesta, Lefkara, Lapta işi, Nakış.

Giriş

Kültür kavramı, "Cultura" kelimesinden türetilmiştir ve yaygın olarak ekin (ürün) anlamındadır. Bu kelime Latince "Colere" kökeninden gelmekte ve ekip biçme anlamında kullanılmaktadır (Oğuz, 2013:5-13). Alan yazın incelendiğinde, kültür kavramına tarihsel süreç içinde farklı anlamlar yüklediği ve yine farklı biçimlerde açıklandığı görülmektedir. Kültür kavramı ilk kez Fransız yazar ve filozof Voltaire tarafından "*insan zekâsının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi*" anlamında kullanırken, Alman dil bilimci ve etnolog G. Klemm (1843-52) tarafından ise "*uygarlık ve kültürel evrim*" olarak ifade edildiği bilinmektedir (Campi, 2018:774). Ayrıca, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk yarısında İngilizlerin ve Fransızların kültür kavramını uygarlık anlamında da kullandıkları bilinmektedir (Büker ve Bal, 2018:729-744). En genel anlamda kültür, bir toplumda geçerli olan ve gelenek olarak süregelen her türlü duygu, düşünce, dil, sanat ve yaşayış öğelerinin tümü olarak ifade edilmektedir (Erkmen ve Bozkurt, 2011:197-228).

Küresel kitle kültürünün, millî kimliği ve kültürün temel niteliklerini zedelediği, millî kültürel değerlerde erozyona yol açtığı, evrensel kültürel kodlar oluşturduğu günümüzde, millî kimliğin ve kültürel değerlerin ciddi bir tehdit altında olduğu görüşü kuvvetlenmektedir (Kolaç,2009: 19-31). Küreselleşme rüzgârının hızlı bir şekilde estiği ve ulusal kültüre yöneldiği günümüzde, halk kültürüne bilinçle yaklaşma gerekliliği ve onu koruma sorumluluğu önem kazanmaktadır (Kolaç, 2009:20).

Halk kültürü, halkların kültür, dil, duygu, düşünce ve beğenisiyle oluşup yaşatılan, geçmişten günümüze gelmiş, toplum, insan ve doğa gerçeğiyle şekillenmiştir. Kültür mirası ise tüm insanlığın ortak mirasıdır. Her millet hatta her uygarlık dil, kültür, tarih mirasıyla dünyada yerini almaktadır. Bireylerde aidiyet duygusunun doğması ve toplumsallaşması, bu mirasın içinde oluşurken, kültür mirasları geçmişin tanıkları olmakta ve bu yönleriyle geleceğin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Halk kültürü ürünleri, halk arasında mayalandığı için, halkın kültür yapısını ve dokusunu ortaya koymaktadır. Halk kültürü, toplumsal yaşamda birlikteliği pekiştirici, dayanışmayı arttırıcı özelliklerini sürdürerek bir işlev üslenmekte ve halkın kendi kültürüne yabancılaşmasını önlemektedir (Hünerel ve Birnaz, 2012:181-182).

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, halk kültürü geçmişle gelecek arasında bir köprü görevi kurmaktadır. Kıbrıs Türk halk kültürü ise kendi içinde birçok çeşitlilik göstermekte ve bu kültürün çeşitliliği el sanatlarına yansımaktadır. Örneğin, Ahşap Oymacılığı içinde Sandıklar, Bitkisel Örücülük olarak Sele-Sepet, geleneksel el dokuması olarak Koza İşi, Lefkara ve Lapta İşi Kıbrıs Türk halkına özgü geleneksel teknikler

kullanılarak günümüze kadar üretilmiştir. Halen çeşitli el sanatları atölyeler tarafından tanıtım veya gelir amaçlı üretilen bu ürünlerde Kıbrıs'a özgü motifler kullanılmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, Kıbrıs Türk halk kültürünün kimliğini oluşturan ve önemli unsurlarından biri olan el sanatlarının; yapımı, özellikleri, türleri ve kullanım amaçlarının belirlenmesi ile günümüzdeki önemi araştırılmaya değer görülmüştür. Bu kapsamda, çalışmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden döküman analizi yöntemi ile elde edilmiştir.

Kıbrıs Türk Kültürü

Kıbrıs adası zengin kültür sentezi içinde kendi geleneğini oluşturmuş ve varlığını halen devam ettirmektedir. Kıbrıs'ın kültürü tarihsel süreçte incelendiği zaman, adada en etkili olarak Lüzinyan ve Miken-Bizansuyarlıkları göze çarpmaktadır. Osmanlıların 16. yüzyılda adadaki hâkimiyetlerinin ardından, Anadolu'dan getirilerek Kıbrıs'a yerleştirilen etnik unsurların sahip olduğu Türk-İslam kültürü ile, Doğu ve Batı arasındaki heterojen bir kültür yapısı oluştuğu ifade edilmektedir (Miralay, 2012:29-31)

Kıbrıs adası Türk ve Rum halkı olarak yıllarca bir arada yaşamış ve karşılıklı temas sonucu kültürel ve folklorik yönden birbirlerinden etkilenmişlerdir. Rum ve Türk halkalarına ait şehir mimarisi incelendiğinde ise gerek köşkeri, gerek geniş pencereleri ile Anadolu ve Balkanlardaki mimariye benzediği bilinmektedir (Turkan, 2018:566-567). Adada, Osmanlı yönetimi sona erip İngiliz dönemi başladığında, her iki toplum yapısında büyük bir değişiklik olmadığı da göze çarpmaktadır (Miralay, 2018:13-14). Bazı ticaret alanları içinde, marangozluk, yorgancılık ve dokumacılık mesleğinin Türk halkı tarafından yapıldığı, gayri müslümlerin ise el işçiliği ve taş işçiliği yaptıkları ifade edilmektedir (Akin, 2018:249-250).

Halk kültürünün, evrensel düzeye ve diğer kültür çevrelerine bağlanan bir diğer dalı ise el sanatlarıdır. El sanatları, geçmişi geleceğe taşıyan en önemli unsur olarak tanımlanırken, toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşam tarzını yansıtan kalıcı belgeler arasında yer alır. Gelenek ve göreneklerin ve yaşam biçimlerinin, gelecek kuşaklara aktarılmasında el sanatlarının önemi oldukça büyüktür. El sanatları, nesiller arasında bir köprü görevi gördüğü gibi, geçmişten geleceğe uzanan bir kültür hazinesi konumundadır. Diğer yandan el sanatları, insanın var olduğundan bu yana yaşam şartları ve ihtiyaçları sebebiyle ortaya çıkmıştır. İnsanoğlu öncelikle örtünmek, korunmak ve beslenmek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak adına ilk örnekleri yaratmıştır. Sonrasında ise bu sanatlar gelişerek çevre koşullarına göre değişimler göstermiştir; ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtarak "geleneksel" vasfını kazanmıştır (Akpınarlı ve Onuk, 2005:43-46).

Kıbrıs el sanatları, adada bakırın bulunması ile başlar ki bu dönem aynı zamanda Bronz Çağı'nın da başlangıcıdır (M.Ö.2500–1500). Söz konusu dönemde Anadolu'dan Kıbrıs'a göç eden halklar nüfus yapısını değiştirmiş ve Anadolu uygarlığının bazı kültürel değerlerini de beraberinde getirmiştir. Anadolu çömlek modellerinin benzerlerinin yapılması ile yaygınlaşan el sanatları, sonraları Kıbrıs halkı beğenilerine göre değişim göstererek çeşitlenmiştir. İnce kırmızı kilden, elle yapılan döneme ait çömlekler, desen ve görünüş olarak günümüze kadar gelmiştir. Bronz Çağı'nın ortalarına gelindiğinde ise komşu ülkelere ve Mezopotamya'ya bakır ihracatı başlamış, silah ve iş aletlerinin yapımında bolca kullanılmıştır (Turkan, 2018:565-577; Bağışkan, 2005:5-6).

Çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapan Kıbrıs, bu anlamda zengin kültürel değerlere sahiptir. Toplumların kalkınmasındaki en önemli unsurlarından biri olan kültür araştırmasının geliştirilmesi ve buna bağlı olarak kültürün yaşatılması, son derece önem taşıyan bir uygulamadır. Bu anlamda daha önce var olan kültürlerin özelliklerini gelecek kuşaklara aktarmada, el sanatları ürünleri her zaman için iyi bir iletişim aracı olmakla birlikte, sosyal, ekonomik gelişmeye ve eğitime olumlu katkılar yapmıştır. Ayrıca toplumun paylaşma ve imce duygularının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Kıbrıs El Sanatları

Kıbrıs geleneksel el sanatları, bugün Kıbrıs Türk kültürünü yansıtanın yanı sıra turizm sektörünün de vazgeçilmez ve en önemli potansiyellerinden biridir. Kıbrıs Türk kültürünü yansıtan el sanatlarına ilişkin örnekler, malzeme ve teknik olarak gruplaştırılarak sıralandırılmıştır. Birinci başlık Nakış İşçiliği, ikinci başlık ise Bitkisel Örucülük ile Ahşap İşçiliği olarak belirlenmiştir. Her iki başlık altında yer alan malzemeler öncelikle dokuma ve kumaş, daha sonra ahşap ve kamış olarak birbirini takip etmektedir. Ayrıca tüm örnekler tarihsel süreçler içinde açıklanmış, malzeme ve teknik aşamaları ile ayrıca sunulmuştur.

Nakış Türleri

1. Lefkara Nakışı

Lefkara Nakışı adını, Trodos Dağlarının eteklerinde yer alan Lefkara Köyünden almaktadır. Venedikliler döneminde (1489-1571) asilzadeler Lefkara Köyünü tatil yeri olarak kullanıyorlardı. Bu köy, Kıbrıs olaylarının başlangıcına kadar karma bir nüfusa sahipti. Kıbrıs olayları başladıktan sonra Lefkara köyünde yaşayan Türkler oradan göç etmişler ve köyde sadece Rumlar kalmıştır. Lefkara Nakışı bir rivayete göre adada mevcut olan Venedik Danteli ile Beyaz Nakış olarak bilinen iki el işlemesi yönteminin karışımından türemiştir. Günümüze gelmiş diğer bir rivayet ise şudur: Venedikli varlıklı ailelerle ilişki içinde olan köylüler, Venedik Danteli işleyen kişileri gözlemleyerek onlardan bu işin tekniklerini öğrenmişler ve kendi Beyaz Nakış'larına adapte etmişlerdir. Başka bir söylem ise, asilzadelerin yerli halka nakış tekniklerini kendilerinin göstererek öğrettikleri şeklindedir. Böylece yerli halk, öğrenmiş olduğu teknikleri kendi el işlemelerine uyarlayarak Lefkara Nakışı'nı türetmiştir. Lefkara Nakışı, bej keten üzerine beyaz, bej ve haki renkteki ipliklerle işlenmektedir. Desenler kumaşa çizilmeden önce, iğne ile kumaş üzerine sayılarak dolgu tekniği ile yapılmaktadır. Bu nakış, Lefkara ve civarındaki köylerde, yani Kalavason, Larnaka (İskele), Limbya, Dohni (Taşkent), Dali ve Bodamya'da (Dereliköy) işlenerek, nüfus hareketleri sürecinde adanın birçok bölgesine yayılmıştır. Günümüzde de milli kültürün ayrılmaz bir parçası olan Lefkara Nakışı, gerek turizm amaçlı gerekse gündelik kullanım amaçlı yapılmaktadır (Ekingen, 2016:13-29).

Resim 1: Lefkara “dere deseni” örneği (Yazar, 2018).

Resim 2: Lefkara “yıldız kare” desen örneği (Yazar, 2018).

2. Lapta (Hesap) İşi

Kıbrıs'ta 19. yüzyıla dayanan bu nakış, daha çok Kıbrıslı Türk kadınlar tarafından yapıldığı için, Türk İşi olarak bilinmektedir. 1930 yıllarında Lefkoşalı olan Kıbrıslı Türk öğretmen Fikriye Hanım, Lapta İlkokulu'na öğretmen olarak atanmıştır. Fikriye Hanım tarafından tel üstüne gererek büyük bir sabırla uygulanan bu nakış, daha sonra köy kızlarına ve kadınlarına öğretilmiştir. Böylece bu nakış Lapta'da yoğun olarak yapılmaya başlanmıştır. Sonradan bu nakış, civar köylere de yayılmıştır. Bu nedenle, bölgeden ismini alan bu nakışa Lapta İşi denilmiştir. Lapta'dan başka, köylere gelin giden genç kızlar bu nakışı gittikleri köylerde usta-çırak usulü ile diğer kadınlara da öğretmişlerdir. Lapta İşi, özellikle Ozanköy (Kazafana), Göçeri (Bilelle), Dağyolu (Fota), Yılmazköy (Şillura) ve Denya köylerinde genç kızlar tarafından işlenmekte ve halen popüleritesini korumaktadır.

Lapta İşi (İnce Hesap İşi) tezgahta el üstüne dokunan bürümcük, ipekve keten üzerine renkli ipek veya merserize iplikle işlenmektedir. Düz iğne (iğne ardı), ve çapraz işleme teknikleri özellikle bu nakış işlenmesinde kullanılmaktadır. Üzerine uygulanan desenlerde ise yaygın olarak, hayvan motiflerinin karşılıklı çiftler halinde kullanılmasına sıkça rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra çiçek, tarak, yıldızlı motifler de işlenmektedir. Masa örtüsü, yatak örtüsü, ve perde kenarlarında büyük motifler kullanılırken, konfeksiyon ürünlerinde, örneğin bluz, elbise önleri ve iç çamaşırlarında ise daha küçük, ince motifler kullanılmaktadır. Bu nakış tamamlandıktan sonra, özellikle motifler etrafına ajur ve iğne oyası işlenmesi, nakışın vageçilmez bir parçası olmuştur. En çok kullanılan renkler ise mavinin üç tonu, yeşilin çeşitli tonları, kırmızı ve kahverengidir. Geleneksel işleme şekline bağlı kalınarak başta Lapta kasabası olmak üzere, bugün başka yerleşim yerlerinde de işlenip satılmaktadır.

Resim 3: Lapta işi “kutulu desen” örneği (Yazar, 2018).

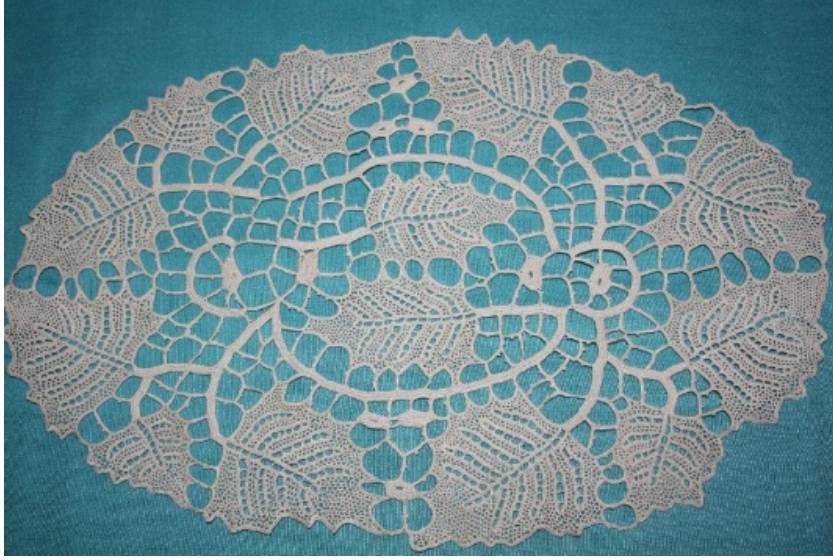

Resim 4: Lapta işi “tarak motifi” örneği (Yazar, 2018).

3. İğne Danteli

İğne Danteli, Kıbrıs'ta el işlemleri en zarifi olup, halk arasında İskele işi olarak bilinmektedir. Tarihte 1900'lerin başında Ada'ya geldiği ve öncelikle Kiracıköy (Atienü) ile İskele (Larnaka) merkezli olduğu belirtilmektedir. Bu nakış genellikle Türk kadınları arasında, Yastık işi, İğne işi, Örnekli Dantel diye de bilinmektedir. Kıbrıs'ın Güney tarafındaki arşivlerde Atienitigu Danteli olarak da geçmektedir (Ekingen, 2016:109-112). Yıllarca Türk, Rum ve Ermeni esnaf tarafından üretilen ve yurtdışına pazarlanan bu dantel,

günümüzde yaygın olarak dekoratif ve turizm amaçlı kullanılmaktadır. İlik örme tekniği ile yastık üzerine işlenmesi ile de bilinmektedir. Dantelin kalitesi, eğer sık ve düzgün örülmüş ise, yastıktan çıkarıldığı zaman eğilmeden durmasıyla anlaşılmaktadır. İğne Danteli nakıştan türemiş az veya çok sıklıklarla yapılan örneklerin zincir tekniği ile birleştirilmesinden oluşmaktadır. Kıbrıs'a ait diğer el nakışlarından farklı olarak desenlenen İğne Danteli, hayvan ve insan figürlerinin karşılıklı işlenmesi, asma yaprağı ve çiçek motifleri olarak yapılmaktadır. Venedik kökenli olduğu düşünülen bu nakışın, Lefkara Nakışını iğne tekniği olarak etkilediği düşünülmektedir. İşleme tekniği dışında etkileşimli olarak Lefkara kumaşı üzerine işlenen bu karışıma ise "*Bittoda*" denilmektedir.

Resim 3: İğne danteli "asma yaprağı" motif örneği (Yazar, 2018).

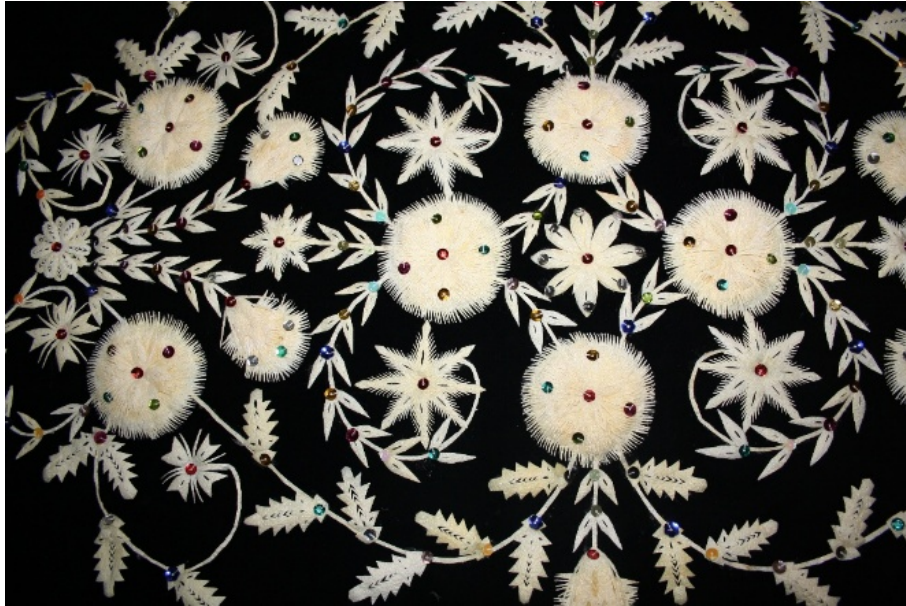
Resim 4: İğne danteli "kuşlu motif" örneği (Yazar, 2018).

4. Koza İşi

Kıbrıs'ta ipek böcekçiliğinin çok eski zamanlara dayandığı bilinmektedir. II. Sultan Selim Han'ın, 1572 tarihli fermanı ile birlikte adaya Kazaz (ipekçiler) gönderilmiştir. Önceden de yapıldığı bilinen koza işçiliği, özellikle

1572 yılından günümüze kadar adaya yerleşen Türkler tarafından yaygınlaştırılmış ve ipek böcekçiliği ile birlikte, koza sanatı başlamıştır. Kıbrıs'ta üretilen kozaların çok kaliteli oluşu, yani renginin sert ve ağır oluşu nedeniyle dikiş ipliği olarak da kullanıldığı bilinmektedir. İpek kozalarının parlak ve sağlam olmaları sebebiyle, az miktarda da olsa 18. yüzyılda Fransa, İtalya ve İngiltere'ye ihraç edildiği söylenmektedir (Dedeçay, 1985:35-36). Özellikle Kıbrıs'ta üretilen kozaların renginin sarı olması, ona bir ayrıcalık vermektedir. Koza sanatının yaygınlaşması ve ipek böcekçiliğinin bir meslek haline gelmesi sonucunda, Baf kasabasında küçük ipek atelyeleri, Yeroşibu köyünde de ipek fabrikası kurulmuştu. Burada ipek ipliklerin yapımı aşamasında, ipek böceği kozaları kaynar suya batırılması ve daha sonra işleme alınması ile gerçekleştirilirdi. Elde edilen ipek iplikler ise, özellikle genç kızların çeyizlerinde ve gelinlik süslemelerinde kullanılmaktaydı.

İpek kozalarının yurtdışına gönderilmesinde ise farklı bir yöntem izlenmekteydi. Gönderilecek olan kozalara fırınlama yöntemi uygulanır ve böylelikle koza delinmeden ipek ipliğın tek parça halinde sarılması sağlanırdı. Fırınlanma işlemi sonunda birçok yumuşayan koza olmasından dolayı ise bunlardan güğül iplik yapılırdı. İşlem sonrasında, iyi kozalar seçilerek ayrılır, kozayı delerek çıkan kelebelerin yeniden üreyebilmesi için çiftleşmeye bırakılır ve yumurtlamaları sağlanırdı. Ekonomik getirisi sebebiyle 1950-60'lı yıllara kadar ipek böcekçiliği, tüm Kıbrıs adası genelinde yaygın bir biçimde yapılmıştır. İpek böceği besleyen ailelerin gelir düzeylerinin iyi olduğu, örneğin 12 hasır ipek böceği besleyen bir üreticinin, gelir olarak bir büyük baş hayvan elde ettiği bilinmektedir. Günümüzde ipek kozaları, el sanatlarında ve dekoratif cam altı sanatında kullanılmaktadır.

Resim 5: Koza işi örneği (Yazar, 2018).

Resim 6: Kozak işi örneği (Yazar, 2018).

Resim 7: İşlem öncesi ham kozak detayı (Yazar, 2018).

Bitkisel Örucülük Ve Ahşap İşçiliği

1. Sesta

Türkçe sözlüklerde “yayvan sepet” olarak tanımlanmaktadır. Sesta, kalem haline sokulmuş buğday saplarının bir araya getirilerek ve bunları kendi etrafında yuvarlatılarak oluşturulan, geniş bir tepsi olarak adlandırılabilir. Araştırma yapılan köylerde, Sesta örücülüğüne, yaygın olarak Kalem işi denildiği tespit edilmiştir. Sesta'nın Kalem işi olarak adlandırılmasının esas nedeni ise buğday saplarının temel malzeme olarak kullanılmasıdır. İşleyen kişiler buğday kalemlerinden, Sesta ve selelerin haricinde sepet, gelin sepeti, yemişlik, meyvelik gibi araç gereç de yapıyorlardı. Motifler arasında, verev (dönerli), çifte verev, kevgir, saplı

kevgir, bacak, ahretti, merdiven (skalavadi), çarkifelek, servi, Gönendere örneği, keçi izi, zencir, lamba (karpuzlu lamba), saksıda çiçek, güneş, dal, çanta, sepet, kartal, mekik, yıldız, gülümdanlık (Görneç), orta yol gibi motifler yer almaktadır. Günümüzde en çok işlenen motifler ise saksıda çiçek, karanfil ve kevgir motifleridir. Sıklıkla işlenen motifler, piyasadan gelen talep üzerine belirlenmektedir. Yapılan bir diğer araştırmada, 1950'li yıllarından sonra Kalem İşleri'nin Kıbrıslı Türkler tarafından daha yaygın olarak yürütüldüğü tespit edilmiştir.

Resim 10: Sesta işi “yıldız” motifi (Yazar, 2108).

Resim 11: Sesta işi “bardak altlığı” uygulaması (Yazar, 2108).

2. Saz Örucülüğü

Kıbrıs'taki saz örücülüğü, özellikle çöplerden ve bitki saplarından (arpa, buğday, hurma dalları, saz ve kamış) yapılmaktadır. Kıbrıs'a özgü geleneksel bir karakter oluşturan bu örgü eşyalar arasında en bilindik olanlar,

sele-sepet, sandalye ve teraslarda gölgeli ortam yaratmak için çatı süsleridir. Örücülük, yaygın olarak Serdarlı ile Yayla köylerinde yapılmaktadır. Kıbrıs Türk kültürüne özgü Sesta, buğday saplarının farklı renklerde kök boyalar ile boyanmasından sonra örülmesi işlemidir. Sesta örücülüğü, özellikle sele ve sepet yapımında yaygın olarak kullanılmakta olup, yıldız, çiçek, geometrik desenlerin olduğu yöresel bir el sanatıdır. Saz örücülüğü mesleğinde kullanılan dere sazları, bugün hala yaygın olarak dekoratif amaçlı kullanılmaktadır. Kıbrıs'a özgü donolu (dere sazları), sandalye (iskemle) yapımı, teknolojinin ilerlemesine rağmen hâlâ yapılmakta ve özellikle Kıbrıs kahvehane kültürünün vazgeçilmez bir parçasıdır. Sandalye yapımında, sandalye iskeletinin oturma kısmı sazlarla mutlaka örülerek tamamlanmaktadır. Dekoratif amaçlı olarak kullanılan saz örücülüğü, gündelik yaşamda; ekmeklik, kutu, sini, tepsi, kuruyemişlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs Türk kültüründe geleneksel bir meslek olan kamış (kalem) örmeciliği, 1975-1980 yıllarınakadar varlığını korumuştur. Özellikle narenciye bahçelerinin bol olduğu adanın batısında köylüler mahsüllerini bu sepetlerle taşımaktaydılar. Günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle, plastiğin piyasada yerini alması, eliş eserlerinin değerinin yavaş yavaş kaybolmasına neden olmuştur.

Resim 12: Saz örmesi iskemlesi (Yazar, 2108).

Resim 13: Kalem örmeciğili sepet örenği (Yazar, 2018).

3. Ahşap Oyma

Kıbrıs'ta ahşap oymacılığın geçmişi, uzun yıllara dayanmakta ve özellikle çeyiz sandıklarında uygulanan motifli oymalarla bilinmektedir. Bunun yanında masa, ayna çerçevesi yapımında da bu oymalar uygulanmış ve genellikle servi ağacı kullanılmıştır. Bu ağaç halk arasında andız ağacı olarak da bilinmektedir. Özellikle sandık oymacılığında Türkiye'den gelen Anadolu çapası (katranağacı) denilen çok kalın bir kerestenin kullanılmasının yanı sıra, maun kerestesinden yapılan sandıklarda vardır. Ender olarak ceviz ve dut ağacından yapılan sandıklara da rastlanır. Oyma işleminin kolay yapılabilmesi için ahşabın yumuşak ve kuru olması ve bu tür ağaçların seçilmesi önemlidir. Kıbrıs sandıklarındaki motiflere bakıldığı zaman ise bunların bölgesel olarak farklılıklar gösterdiği bilinmektedir. Margarit çiçeği motifi daha çok Girne'nin doğu bölgesinde görülür. Lapta sandıklarının kenar sularında asma ve Roma kemerleri yer alır. Baf sandıklarında daha çok geometrik desenler kullanılmış ve bunlar "sığ oymacılık" tekniğiyle yapılmıştır. Lisi (Akdoğan) sandık kapaklarının içi bombelidir renkli boyamalar ile dikkat çekmektedir. Özellikle vazoda çiçek motifi hemen hemen tüm bölgelerde yaygın olarak görülür. Şehir (Lefkoşa) sandıklarında ise dört adet vazodaki çiçek motifleri tüm ön yüzeyi kaplamaktadır. Bunun yanında servi motifleri de yaygın olarak görülen motiflerdendir. Sandıkların birçoğunda doldurma örgeleri bulunmaktadır; bunlar sandık ustasının, motifler arasındaki boşlukları doldurma kaygısıyla yaptığı motiflerdir.

Kıbrıs adası tarih boyunca batı arasındaki ticaret yolu üzerinde yer almıştır. Bu ticaret trafiği kültürde, sanatta ve yaşam biçiminde bir bilgi alışverişine olanak sağlamıştır. Kıbrıs sandıklarındaki süslemeler incelendiğinde, bu zengin dokuyu görmek mümkündür. Kıbrıs sandıklarında öne çıkan motifler; çiçekler (buket veya vazoda çiçekler), güneş, haç, svastika, yıldız, ay (hilal), ağaçlar (servi, hurma veya palmye, asma-üzüm), hayat ağacı, kenger yaprağı motifi, kuşlar (güvercin, kumru, kartal), ejder-arслан, yapı ve yapı elemanları (ev, camii, kapı ve kemerler) ve kenar su motifleridir.

Resim 8: Ahşap oyma sandık detayı "vazoda çiçek" motifi (Yazar, 2108).

Resim 9: Ahşap oyma sandık “çam ağacı ve çiçek” motifi (Halk Sanatları Derneği, 2018).

Sonuç

Kıbrıs Türk toplumu geçmişten günümüze inançlarını, gelenek ve göreneklerini el sanatlarına yansıtmıştır. Kıbrıs Adası, farklı ülkelerin yönetimi altında kalmış ve bu süreçlerde birçok farklı kültürü kendi içinde sentezlemiştir. Bu etkileşimler sonucunda, adadaki el sanatlarının kültürel bir çeşitlilik gösterdiği söylenebilmektedir.

Ülkede geleneksel el sanatları göz ardı edilemeyecek derecede gelişmiş ve turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olmuştur. Malzeme, teknik ve çeşit bakımından el sanatları; Ahşap Oymacılık, Bitkisel Örücülük, Nakış olarak sıralanabilmektedir.

Geçmiş yıllarda ahşap oymacılık başlığı altında yer alan Çeyiz Sandığı, genellikle erkekler tarafından yapılmakta ve genç kızların çeyizlerinin saklanması için kullanılmaktaydı. Başlangıç tarihi kesin olarak bilinmeyen bu zanaat, günümüzde dekor amaçlı kullanılmaktadır. Bitkisel örücülükte ise genellikle köylü erkeklerin sazlıklardan topladıkları kamışları kök boyası ile boyanması suretiyle yapılmaktaydı. Bu işlem sonrasında kuruyan kamışların farklı örgü teknikleri ile örülerek mutfak eşyası olarak kullanılması oldukça yaygındı. Günümüzde halen Kıbrıs köylerinin mutfaklarında yer alan selevler, dekoratif amaçlı da kullanılmaktadır.

Nakış veya dokumacılık başlığı altında Kıbrıs Türk el sanatlarının en önemli örneklerinden olan Lefkara İşi, Kıbrıs Türk kültürünün adeta kimliğini temsil etmektedir. Lefkara nakışının tarihi çok eskiye dayanmakta ve halen günümüzde turizm, tanıtım ve dekorasyon amaçlı olarak üretilmektedir. Nakış işlemesine örnek olarak Lefkara kadar popüler olmayan Lapta Hesap işi ile İğne Danteli de Kıbrıs Türk evlerinin dekorasyonunda çoğunlukla kullanılmıştır. Lapta Hesap işi özellikle hayvan motifleri ve parlak renkleri ile dikkat çekmektedir. Ayrıca bu iş, diğer işlemlerden farklı olarak konfeksiyon ürünlerinde de günümüzde kullanılmaktadır. Diğer bir el işçiliği olan koza işi ise, koza böceklerinden elde edilen koza kuponlarının kesilmesi suretiyle siyah ve koyu bordo kadife kumaşlar üzerine dekoratif motiflerin uygulamasıyla yapılmaktadır. Günümüzde halen tepsi altlığı, duvar panosu ve düğün fotoğraflarının kenar çerçeve süslemelerinde sıklıkla görülmektedir.

Bugün dünyada yaşanan teknolojik değişimler, hayatın her alanını etkilemiş ve birçok folklorik değerinin unutulmasına neden olmuştur. Yaşanan bu değişimler karşısında “eski” ile “yeni”nin iç içe devam etmesi sağlanması önemlidir. Kültüre bağlı el sanatlarının korunması alanında yapılacak çalışmalar önemli olup o

kültürün ayrılmaz bir parçası sayılmalıdır. Bu nedenle bu konuda yapılacak çalışmalarda süreklilik esas alınmalı ve desteklenmelidir.

Kuzey Kıbrıs'ta geleneksel yollarla yapılmakta olan işlemler, aynı zamanda KKTC Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı örgün ve yaygın eğitim programlarının kapsamı içinde de yer almaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak; Meslek Liseleri, Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'nde, Köy Kadın Kursları'nda eğitim ve öğretim yapılmaktadır. Sonuç olarak araştırmada, Kıbrıs Türk halk kültürünün bir parçası olan el sanatlarının önemi ortaya çıkmaktadır. El sanatlarını daha iyi bir yere getirebilmek için ürünlerin çeşitlerinin artırılması ile tanıtım organizasyonlarında yer alması gerekmektedir. Bu ürünler Kıbrıs Türk halk kültürüne özgü çağdaş günlük kullanıma hitap edecek şekilde yeniden tasarlanabilmelidir. Bunun aynı sıra, zanaatkar ve üreticilerin bu yönde motive etmek amacıyla çeşitli destekler sağlanmalı ve Kıbrıs Türk halk külütürünü temsil eden el sanatları ileriye taşınmalıdır.

Kaynakça / References

Akpınarlı F. & Onuk T. (2005). *Cumhuriyetten Günümüze El Sanatlarının Doğuşu, Gelişimi, Sosyal, Kültürel. İçinde: Eğitim ve Ekonomik İlişkiler Bakımında Bugünkü Durumu ve Geleceği*. V. Türk Kültür Sanatları Sempozyum Bildirileri, 13. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Aliye, A. (2018). "El Sanatlarının Turizme Etkisi: Gaziantep Örneği". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3).

An, C. (1999). *Kıbrıs Kültürü Üzerine Yazılar*. Lefkoşa: Kıvılcım Yayınları

Bağışkan, T. (2005). *Kıbrıs'ta Osmanlı - Türk Eserleri*. Lefkoşa: Kuzey Kıbrıs Müze Dostları Derneği Yayını.

Büker, Z. D. & Bal, Y. (2018). "Kültürel Değerler ile Kariyer Çapaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Journal of International Social Research*, 11(56).

Campi, R. (2018). "On a Recent Italian Edition of Voltaire's Essai sur les Moeurs et l'esprit des Nations". *Araucaria*, 20(40).

Dedeçay, S. S. (1985). *Viktorya İslam İnas Sanayi Mektebi ve Kıbrıslı Kadınının Hakları (1902-1985)*. Lefloşa: Kıbrıs Postası Yayınevi.

Ekingen, Ş. (2016). *Kıbrıs İşlemlerinden Lefkara Nakışı*. Lefkoşa: Okman Yayınevi.

Erkmen, T. & Bozkurt, S. (2011). "Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma". *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(2), 197-228.

Hünerel, Z. S. & Birnaz, E. R. (2012). "Halk Kültürünün Tanıtılmasında El Sanatlarının Yeri ve Önemi". *Journal of Life Sciences*, 1(1).

Kolaç, E. (2009). "Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi". *Milli Folklor*, 21(82).

Miralay, F. (2018). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kıbrıs Cumhuriyeti Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi ve Taslak Bir program Önerisi. Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri (Yayınlanmış Doktora Tezi).

Miralay, F. (2012). "The Interpretation of Architectural Objects in Plastic Arts, "Encaustic Tiles in Cyprus". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 51, 29-37.

Oğuz, Ö. (2013). Terim olarak somut olmayan kültürel miras. *Milli Folklor*, 25(100), 5-13.